សទ្ទានុក្រមពាក្យថ្មី

វិទ្យាស្ថានភាសាជាតិនៃរាជបណ្ឌិត្យសភាកម្ពុជា រាជធានីភ្នំពេញ

បោះពុម្ពលើកទី១ក្នុងឆ្នាំ២០១៨ដោយវិទ្យាស្ថានភាសាជាតិ រក្សាសិទ្ធិ

© ២០១៨ វិទ្យាស្ថានភាសាជាតិ

សមាសភាពអ្នកស្រាវជ្រាវគម្រោង ៖

- **ទីប្រឹក្សា** ៖ ឯកឧត្តមបណ្ឌិត **ច័ន្ទ សំណព្វ**
- **អ្នកត្រួតពិនិត្យរួម** ៖ ឯកឧត្តមបណ្ឌិត **ជួរ គារី**
- **ក្រុមស្រាវជ្រាវ** ៖

១. លោក **កែវ លីណែត** ប្រធាន
២. លោកបណ្ឌិត **ជុំ ស៊ុនណាង** សមាជិក
៣. លោកស្រីបណ្ឌិត **ហង់ ថាវី** សមាជិក
៤. លោកស្រី **គិប ស៊ីណា** សមាជិក

ក្របមុខ ៖ ដើមធ្វេះនៅឧទ្យានរាជបណ្ឌិត្យសភាកម្ពុជា តេជោសែន
ឫស្សីត្រឹប © **កែវ លីណែត**

ក្របក្រោយ ៖ ដើមរវៃនៅក្បែរប្រាសាទកោះកេរ © **កែវ លីណែត**

ព.ស.២៥៦២ **គ.ស.២០១៨**

ព្រៃឈើនិងរុក្ខជាតិមួយចំនួន
នៃប្រទេសកម្ពុជា

១. ព្រៃឈើនិងរុក្ខជាតិកម្ពុជា

ស្ថានភាពភូមិសាស្ត្រព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជាចែកជា៣សណ្ឋាន គឺ ១. តំបន់ភ្នំ ដែលមានជួរភ្នំជាប់ឆ្នេរសមុទ្រ, ២. តំបន់ទន្លេសាបនិងវាលទំនាបទន្លេមេគង្គ ៣. តំបន់ជួរភ្នំតាមបណ្ដោយព្រំដែនប្រទេសវៀតណាមនិងប្រទេសឡាវ។[1] ស្ថានភាពភូមិសាស្ត្រនេះមានអំណោយផលចំពោះមនុស្សសត្វរុក្ខជាតិ។

នៅសម័យបុរាណ, តាមឯកសារប្រវត្តិសាស្ត្រ, អ្នកដឹកនាំខ្មែរក៏មានគោលនយោបាយអភិរក្សព្រៃឈើដូចអ្នកដឹកនាំខ្មែរជំនាន់ក្រោយៗដែរ។

តាមសិលាចារឹក, នៅសម័យមុនអង្គរក៏ដូចជាសម័យអង្គរ, ព្រះមហាក្សត្រដែលជាម្ចាស់កម្មសិទ្ធិលើទឹកដីព្រៃទាំងឡាយបានផ្ដល់សិទ្ធិដល់មន្ត្រីនិងប្រជារាស្ត្ររបស់ព្រះអង្គឱ្យមានសិទ្ធិកាន់កាប់និងចាត់ចែងដីស្រែចម្ការច្បារដំណាំ។ កម្មសិទ្ធិនេះមានលក្ខណៈយូរអង្វែងដែលអាចបន្តរាប់រយឆ្នាំឬអស់កប្បាវសាន។ នៅពេលមានក្ដីក្ដាំ គេតែងដោះស្រាយតាមរយៈតុលាការដែលគេហៅថា «រាជសភា»។[2]

---

[1] SIN Meng Srun, *Forestry in Cambodia: The Dilemma of Development and Preservation,* (Phnom Penh: Dr. SIN Meng Srun), 2014, pp. 2-3.

[2] កែវ លីណែត, ការគ្រប់គ្រងដីធ្លីនៅប្រទេសកម្ពុជាសម័យបុរាណ, ក្នុង *ទស្សនាវដ្ដី វិទ្យាស្ថានភាសាជាតិ,* ឆ្នាំទី១៧ លេខ១០ ខែមាឃ ឆ្នាំរកា នព្វស័ក ព.ស. ២៥៦១/Journal of Institute of National Language, Royal Academy of Cambodia, Vol. 17, No. 10, January 2018, ទំ. ៨៧-១១២។

គួរកត់សម្គាល់ថា ក្នុងសិលាចារឹកតាកែវ, សតវត្សរ៍ទី៧ (K. 79), គេឃើញមានពាក្យ *ភ្លោញ ឈើព្រៃយ៍*ដែលមានន័យថា «អ្នកគ្រប់គ្រងឈើព្រៃ, មេព្រៃ»។ មេព្រៃនេះបានរួមចំណែកក្នុង

ព្រះរាជក្រឹត្យចុះថ្ងៃទី១៧ខែតុលាឆ្នាំ១៩០៥បានចែកព្រៃឈើជា២ប្រភេទ គឺ ព្រៃឈើបម្រុងនិងព្រៃឈើការពារ។ ក្នុងអំឡុងទសវត្សរ៍នៃឆ្នាំ១៩២០ តាមរយៈគោលនយោបាយការបញ្ចូលដីមួយចំនួនជាដីព្រៃឈើ រដ្ឋាភិបាលអាណាព្យាបាលបារាំងបាននាំយករុក្ខជាតិក្រៅស្រុកមកដាំនៅឥណ្ឌូចិន។ ពូជឈើទាំងនោះមាន ម៉ៃសាក់, ពូជប្រេងខ្យល់ និង ស្វារ។[3]

អំពើកុសលរបស់មន្ត្រីម្នាក់ឈ្មោះ ម្រតាញ ឥគានបវិត្រ ដែលបានថ្វាយអំណោយដល់ព្រះអាទិទេពស្រីមួយអង្គ។

សិលាចារឹកភិមានអាកាស (K. 484), ចារជាភាសាសំស្រ្កឹតនិងភាសាខ្មែរ, ដែលអ្នកស្រាវជ្រាវសន្និដ្ឋានថា ស្ថិតក្នុងរាជ្យព្រះបាទ**ជ័យវរ្ម័នទី៧**, រៀបរាប់ពីមហាពោធិមួយដើម, ដែលគេអាចដាំនៅមុំប្រាសាទភិមានអាកាសនាពេលនោះ, ដែលគេគោរពបូជាក្រៃលែងរហូតដល់ប្រៀបធៀបដើមពោធិ៍នោះទៅនឹងព្រះអាទិទេពក្នុងព្រហ្មញ្ញសាសនានិងបន់ស្រន់កុំឱ្យមានរឿងអ្វីអាក្រក់កើតឡើងចំពោះដើមពោធិ៍នេះ ៖

> (១)ហៃវ្រះមហាវោធិ ហៃតមានិតេម៌តគិវ្រះវ្រហ្ម (២)ហៃតមានិខ្លួនិតគិវ្រះឥគ្វរហៃតមានមានិមេកិត (៣) គិវ្រះវិឞ្ណុហៃតនិត្យ ហៃតជាក្បុរងឹតវ្រក្ស ផោ(៤)ង ហៃតភាគ្យវេគ ហៃតជាអាគ្រយ៌តជគតិផោ(៥)ង ហៃតឱយ៌ ផលច្បថ្នា កំបិរន្ទះបញ្ញឹកម្រតេង(៦)ផ្ទែករ៉ោំបំបតិកំបិ(៨)តំរ្បក្រោធបិវ្រចិ នៅកំរេកិវ្នកិយេងិត(៩)អសរុនៅកំរេកិចំចេំតអសរុ នៅស្វប្នតអ(១០)សរុ នៅចិន្តាតអសរុ នៅមះតអសរុផោ(១១)ងិតមានិតស្វគ៌្គតមនុម្យលោះ ចុរបំបតិនោះ

សិលាចារឹកមួយទៀតគឺ សិលាចារឹកបន្ទាយស្រីចារនៅដើមសតវត្សរ៍ ទី១៤និយាយពីព្រឹត្តិការណ៍ក្នុងរាជ្យព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី៧** ទាក់ទងនឹងមេនៃវណ្ណៈមួយឈ្មោះ **ត្រីបជាក** បានទិញព្រៃមួយកន្លែងសម្រាប់គោរពបូជាអាទិទេពនៃប្រាសាទបន្ទាយស្រី។ មានមនុស្សដែលជាអ្នករាជការចូលទៅកាប់ឈើនៅព្រៃនោះ។ មេវណ្ណៈត្រីបជាកបានប្តឹងទៅប្រធានតុលាការដើម្បីសុំសិទ្ធិគ្រប់គ្រងព្រៃនោះវិញ។ នៅឆ្នាំ១៣០៣ ព្រះបាទ**ស្រីស្រិន្ទ្រវរ្ម័ន**មានព្រះរាជបញ្ជាឱ្យមន្ត្រីរាប់ដើមឈើក្នុងព្រៃនិងបែងចែកដើមឈើនោះទៅម្ចាស់ឈើ។

[3] Buchy Marlène. Histoire forestière de l'Indochine (1850-1954). Perspectives de recherche. In: Revue française d'histoire d'outre-mer, tome 80, n°299, 2e trimestre 1993. pp. 225.

ក្នុងសម័យអាណាព្យាបាល តាមរយៈក្រឹត្យច្បាប់១៩៣០ ព្រៃឈើនៅឥណ្ឌូចិនស្ថិតក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់រដ្ឋបាលបារាំង។[4]

នៅប្រទេសកម្ពុជា តាមរយៈការបង្កើតរុក្ខបាល ចាប់តាំងពីឆ្នាំ១៩៤០, ដោយយកតាមបច្ចេកទេសបារាំង, ការកាប់ឈើធ្វើឡើងដោយសនិទានីយ, ជាពិសេស ការយកចិត្តទុកដាក់របស់សម្តេចព្រះ **នរោត្តម សីហនុ** ក្នុងការអភិរក្សព្រៃ

ទាក់ទងនឹងប្រវត្តិកៅស៊ូ អ្នកស្រាវជ្រាវទទួលស្គាល់ថា លោក Charles Goodyear ជាអ្នករកឃើញដោយចៃដន្យនូវវត្តមានរបស់កៅស៊ូដែលគេអាចច្នៃយកមកប្រើប្រាស់បាន។ លោកបានដាក់ជ័រកៅស៊ូនិងស្ពាន់ធ័រលើចង្ក្រានក្តៅដែលជាហេតុបណ្តាលឱ្យជ័រនោះខ្លោច តែ មានភាពយឺត។ កៅស៊ូនីយកម្ម (vulcanisation) ជាដំណើរការផលិតកៅស៊ូដោយបំប្លែងពីធាតុធម្មជាតិនៃកៅស៊ូមកជាធាតុធន់ជាប់យឺតអាចប្រើប្រាស់បាន។ ដូច្នេះ ប្រសិនបើគេនិយាយពីបដិវត្តន៍ឧស្សាហកម្ម គេគួរនិយាយផងដែរពីការរួមចំណែកដ៏សំខាន់របស់កៅស៊ូ។

នៅចុងសតវត្សរ៍ទី១៩ ក្នុងសម័យអាណានិគម លោកឧត្តមសេនីយ៍បារាំង De Trentinian, អភិបាលរងនៃខេត្តស៊ូដង់បារាំង, បានទទួលបេសកកម្មទៅសិក្សារុក្ខជាតិដែលផលិតជ័រនៅអាងទន្លេនីហ្សេរ៍។ រុក្ខជាតិទាំងនោះជាវល្លិ Apocynées ក្នុងពួក *Landolphia*។ ការសិក្សាបន្តចូលដល់ ប្រទេសសេណេហ្កាល់, ប្រទេសហ្គាំប៊ី និង តំបន់កាសាម៉ង់ (Casamance)។ ជាលទ្ធផល ការសិក្សានេះកំណត់បានរុក្ខជាតិពីរប្រភេទ គឺ *Landolphia heudelotii* និង *L. owariensis*។ នៅឆ្នាំ១៩០២ គេរកឃើញប្រភេទរុក្ខជាតិទីបីគឺ កៅស៊ូប្រភេទ *Funtumia elastic*។ ទន្ទឹមគ្នានេះ នៅឯទ្វីបអាម៉េរិក គេបានរកឃើញប្រភេទកៅស៊ូចំនួនពីរគឺ Céara (*Manihot glaziowi*) និង (*Hevea brasiliensis*)។ ប្រភេទពូជទាំងពីរខាងដើមត្រូវបានគេយកមកដាំតាមប្រទេសស្ថិតក្រោមអាណានិគមបារាំង។ រាជការខ្មែរបានចែកកៅស៊ូសម្រាប់ដាំសម្រាប់ធ្វើពាណិជ្ជកម្មដំបូងនៅឆ្នាំ១៩១៣ដល់ប្រជាជន។ ចន្លោះពីឆ្នាំ១៩២៩-១៩៣៨ ផ្ទៃដីដាំកៅស៊ូនៅកូសាំងស៊ីននិងប្រទេសកម្ពុជាមាន៥៣ ៧៣៤ហិចតា។ អំឡុងឆ្នាំ១៩២១ ឥណ្ឌូចិនមានដើមកៅស៊ូ៤លានដើមអាចចៀរជ័របាន។ Cf. Chevalier Auguste. La situation des plantations d'Hévéa dans le monde de 1939 à 1948. In: *Revue internationale de botanique appliquée et d'agriculture tropicale,* 28e année, bulletin n°309-310, Juillet-août 1948.pp. 297-302; Magaret Slocomb, *Colons* and *Coolies: The Development of Cambodia's Rubber Plantations,* (Bangko: White Lotus, 2007), p. 14.

[4] *Ibid.,* p. 223.

ឈើ ដែលនៅពេលនោះ គេបង្កើតរុក្ខទិវា។ ក្រោយមក ចន្លោះឆ្នាំ១៩៧០-៧៥ រដ្ឋាភិបាលបានចុះកិច្ចសន្យាការកាប់ឈើក្នុងព្រៃតាមបណ្តោយព្រំដែនតំបន់ប៉ៃលិន។ ចាប់ពីឆ្នាំ១៩៧៩-៨៩ ព្រៃឈើស្ថិតក្រោមការគ្រប់គ្រងនៃគណៈកម្មការ, ដែលក្នុងនោះ, មានជនជាតិខ្មែរមួយរូបជាប្រធាន។ ប៉ុន្តែ រាល់ការសម្រេចត្រូវពិភាក្សាជាមួយអ្នកជំនាញការវៀតណាម។ គណៈកម្មការនេះទទួលបន្ទុកលើ ការយកផលការការពារ និង ការដាំឈើឡើងវិញ។[5]

នៅឆ្នាំ១៩៦៥ គម្របព្រៃឈើនៃប្រទេសកម្ពុជាមានចំនួនជាង១៣លានហិចតា, ឆ្នាំ១៩៩៦-៧ មានចំនួនជាង១៣លាន២សែនហិចតា និង ឆ្នាំ២០១០ មានចំនួនច្រើនជាង១០លាន៣សែនហិចតា។[6]

អ្នកស្រាវជ្រាវបានចែកព្រៃឈើជា៣ប្រភេទ៖ ព្រៃជ្រុះស្លឹក (deciduous forest), ព្រៃរបោះ (semi-dense forest) និង ព្រៃស្អុក (dense forest)។ ព្រៃជ្រុះស្លឹកគម្រមានគុម្ពោតឈើដុះនៅក្រោមដើមឈើធំៗហើយស្ថានភាពដីមានលក្ខណៈស្ងួត។ ប្រភេទព្រៃនេះស្ថិតនៅខាងកើតទន្លេមេគង្គនិងខាងជើងបឹងទន្លេសាប។ ព្រៃល្បោះជាប្រភេទព្រៃឈើដែលខៀវជានិច្ចពី៣០ទៅ៧០ភាគរយ។ ព្រៃញឹកមានគម្របឈើជិតគ្នានិងមានគុម្ពោតឈើដុះនៅក្រោមញឹក។ ប្រភេទព្រៃនេះផ្តល់ផលជាឈើហ៊ុប។ មានប្រភេទព្រៃសំខាន់ដទៃទៀត គឺ ព្រៃស្រល់និងព្រៃកោងកាង។ ព្រៃស្រល់ច្រើនមាននៅខ្ពង់រាបគិរីរម្យខេត្តកំពង់ស្ពឺ

[5] Martin Marie Alexandrine. L'état des forêts cambodgiennes. In: *Journal d'agriculture traditionnelle et de botanique appliquée,* 36e année, bulletin n°1,1994. p. 9.

[6] Mark Poffenberger, ed., *Cambodia's Constested Forest Domain: The Role of Community Forestry in the New Millennium,* ((Manila: Anteneo de Manila University Press, 2013), pp. 238-239.

និងស្រគំអូនខេត្តកំពង់ធំ។ ព្រៃកោងកាងប្រើនដុះតាមតំបន់ឆ្នេរសមុទ្រ។ ជាទូទៅប្រភេទឈើនានាបានដុះទៅតាមស្ថានភាពដីនិងប្រភេទព្រៃ។[7]

នៅប្រទេសកម្ពុជា គេបានចែកប្រភេទឈើជា៣ គឺ ប្រភេទឈើប្រណីត (បេង, គ្រញូង, នាងនួន, ធ្នង់), ប្រភេទឈើលេខ១ (គគីរ, ក្រកាស, ម៉ៃសាក់, ផ្ចឹក, ពពេល, សូក្រំ, ត្រសេក, វរយង់) និង ប្រភេទឈើលេខ២ (ឈើទាលទឹក, ឈើទាលធ្លារ, ឈើទាលបង្គួយ, ធ្នាធា, ប្រមាស់, ខ្លុង, ខ្វាវ, លម្បោរ, ផ្ចៀក, ស្រល់, ត្បែង, ត្រាច)។[8]

តាមរយៈសំណេរអក្សរសិល្ប៍ក៏ដូចក្នុងជីវភាពរស់នៅព្រៃឈើនិងរុក្ខជាតិមានទំនាក់ទំនងជិតស្និទ្ធនឹងជនជាតិខ្មែរ។[9] អនុផលព្រៃឈើរួមចំណែកសំខាន់ក្នុងការទ្រទ្រង់ជីវភាពរស់នៅរបស់ប្រជាជនខ្មែរ។ អនុផលព្រៃឈើបានរំលេចឱ្យឃើញវប្បធម៌ខ្មែរដូចជារបស់ប្រើប្រាស់នានាដែលកើតពីផលិតផលសិប្បកម្មនិងការប្រើប្រាស់ថ្នាំព្យាបាលជំងឺតាមបែបវេជ្ជសាស្ត្របុរាណ[10]។ របាយ-

[7] SIN Meng Srun, *op.cit.,* pp. 24-31.

[8] *Ibid,* p. 61, cited in Pan Leang Cheav, *The Forest of the Republic of Cambodia.* 1972; Buchy Marlène, *op.cit.,* p. 231.

[9] ការពិពណ៌នាពីដើមឈើនិងធម្មជាតិនានាមានក្នុងសាស្ត្រាខ្មែរដូចជា **មហាវេស្សន្តរជាតក**, **ពុទ្ធិសែននាងកង្រី**, **ស័ង្ខសិល្បជ័យ**, **ទិព្វសង្វារ**, **មរណមាតា**, **ស្រទបចេក**, **ទុំទាវ** ជាដើម។

[10] ស្ថានភាពនៃការវិវត្តវេជ្ជសាស្ត្រនាពេលបច្ចុប្បន្នបានជំរុញឱ្យគំនិតនៃការព្យាបាលបែបទំនើបនិងសម័យបុរាណបានជួបកាន់តែច្រើនឡើងៗ។ វេជ្ជសាស្ត្រទំនើបបានវិវត្តលើមូលដ្ឋានគំនិតនៃវេជ្ជសាស្ត្របុរាណហើយបន្តវៀងមកដល់ពេលបច្ចុប្បន្ន។ ការសិក្សាប្រព័ន្ធវេជ្ជសាស្ត្រទាំងពីរមានសារៈសំខាន់រួមចំណែកក្នុងការព្យាបាលមនុស្សជាតិ។ នៅប្រទេសកម្ពុជាសម័យបុរាណ ក្នុងរាជ្យព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី៧**, តាមសិលាចារឹកសៃហ្វង, គេដឹងថានៅសម័យនោះ ព្រះចៅអធិរាជអង្គនេះបានចាត់ឱ្យមានការកសាងអរោគ្យសាលា (មន្ទីរពេទ្យ) ចំនួន១០២។ មនុស្សមកពីគ្រប់ស្រទាប់វណ្ណៈអាចទៅព្យាបាលនៅមន្ទីរពេទ្យនោះបាន។ ជាការពិត ព្រៃឈើនិងរុក្ខជាតិទាំងឡាយគឺជាឃ្លាំងឱសថសម្រាប់ប្រើប្រាស់ព្យាបាល

ការណ៍មួយរបស់ធនាគារពិភពលោកបង្ហាញថា ប្រជាជនខ្មែរចំនួន៨៥ភាគរយពឹងផ្អែកជាមូលដ្ឋានលើកសិកម្មនិងព្រៃឈើ[11]។

ក្នុងអំឡុងឆ្នាំ១៩៦០និង៧០ លោកស្រី **ម៉ារី អាឡិចសង់ឌ្រីន ម៉ារទីន** បានសិក្សាព្រៃឈើនិងរុក្ខជាតិនៅប្រទេសកម្ពុជា ជាពិសេស នៅតំបន់ភ្នំក្រវាញ និងខេត្តរតនគិរី។ លោកស្រីផ្តោតជាពិសេសលើភូតគាម។ ក្នុងការសិក្សានោះ លោកស្រីចែកព្រៃឈើខ្មែរជា៣១ប្រភេទ[12]។

រោគាមនុស្សសត្វទាំងឡាយ។ ការប្រើឱសថបុរាណឬថ្នាំធម្មជាតិនៅតែបន្តមានក្នុងជីវិតរបស់មនុស្សនៅអាស៊ី ជាពិសេស ជនជាតិខ្មែរ។

[11] Mark Poffenberger, *op.cit.,* p. 232.

[12] Marie Alexandrine Martin, Essai d′ethnophytogéographie khmère. In: *Journal d′agriculture tropicale et de botanique appliquée,* vol. 21, n° 7-9, Juillet-août-septembre 1974. pp. 220-228. ព្រៃឈើទាំង៣១ប្រភេទដែលលោកស្រីបង្ហាញនោះមាន ១. **ព្រៃធ្នូរ**, ប្រភេទព្រៃដែលដុះនៅដីរាប។ វានៅឆ្ងាយពីភូមិនិងមិនមានមនុស្សកាប់រាន។ ២. **ព្រៃជាំ**, ប្រភេទព្រៃជាំទឹក ច្រើនស្ថិតនៅក្បែរបឹងត្រពាំងរំលោងជាដើម ដែលជាប្រភេទដីភក់ ហើយ មិនមានការកាប់រានទេ។ ៣. **ព្រៃជងស្ទឹង**, ប្រភេទព្រៃនៅជិតជងស្ទឹង ។ គេកាប់រានដីព្រៃនេះសម្រាប់ដាំដុះ។ ៤. **ព្រៃកោះ**, ប្រភេទព្រៃនៅដំបន់រាប ហើយ នៅឆ្ងាយពីភូមិ; វាជាប្រភេទព្រៃមិនមានមនុស្សកាប់រាប។ ៥. **ព្រៃគុម្ពោត**, ប្រភេទព្រៃទួល; គេកាប់រានដើម្បីដាំដុះខ្លះៗលើដីនេះមានបន្លែបង្ការជាដើម។ ៦. **ព្រៃកោងកាង**, ប្រភេទព្រៃដុះតាមមាត់សមុទ្រ។ ៧. **ព្រៃគម្រប**, ប្រភេទព្រៃជិតព្រៃធំឬព្រៃក្រាស់។ ៨. **ព្រៃគង់**, ព្រៃរក្សាទុករបស់រដ្ឋ។ ៩. **ព្រៃក្រញឹប**, ប្រភេទព្រៃស្ថិតនៅចន្លោះរវាងព្រៃកោងកាងនិងព្រៃស្មាច់។ ដើមក្រញឹបច្រើនដុះតាមមាត់សមុទ្រ។ ១០. **ព្រៃគុប**, ព្រៃប្រើប្រាស់ដោយរដ្ឋ។ ១១. **ព្រៃអ្នកតា**, ប្រភេទព្រៃពិសិដ្ឋ, តាមជំនឿ, អ្នកបំពានចូលទៅកាប់ឈើក្នុងព្រៃនោះអាចស្លាប់ដោយសារអ្នកតាកាច់។ ១២. **ព្រៃរា**, ប្រភេទព្រៃក្រិនស្ថិតនៅដីមិនរាបស្មើ មានដុះវល្លិនៅព្រៃខាងក្រោម។ ១៣. **ព្រៃរបោះ**, ប្រភេទព្រៃស្ថិតលើដីទំនាបមិនរាបស្មើ មានដុះឈើដើមតូចៗ ដុះឃ្លាតគ្នា មានវល្លិរពាក់ដុះដោយកន្លែង ១៤. **ព្រៃរលុង**, ប្រភេទព្រៃស្ថិតលើដីទំនាបមិនរាបស្មើ, ឈើដុះឆ្ងាយៗពីគ្នា, មានដុះគុម្ពព្រឹក្សច្រើន។ ១៥. **ព្រៃនាម**, ប្រភេទព្រៃលើដីទំនាប លិចទឹកនៅរដូវវស្សា ជាដីភក់ស្អិត។ ១៦. **ព្រៃស្តុក**, ប្រភេទព្រៃក្រាស់ស្ថិតលើដីរាប់មិនស្មើ មិនមានគុម្ពព្រឹកទេ។ អ្នកស្រុកខ្លះហៅព្រៃស្ដុកថា ព្រៃស្មាច់ស្មោង។ នៅតំបន់ភ្នំគូលែន ប្រជាជនមិនស្គាល់ព្រៃស្តុកទេ គេស្គាល់តែព្រៃកណ្តាញ់និងព្រៃស្បាត។ ១៧. **ព្រៃស្មាច់**, ប្រភេទព្រៃ ដុះស្ថិតលើដីរាបក្បែរមាត់សមុទ្រ ដុះខាងក្រោយ

នៅឆ្នាំ២០០០ លោកស្រី **ឌី ផុន ប៉ូលីន** បានចេញផ្សាយសៀវភៅរុក្ខជាតិដែលមានចំនួន១២៥៤ពូជរុក្ខជាតិ។ តាមការសិក្សារបស់លោកស្រី ពូជរុក្ខជាតិទាំងនេះចែកជាពីរសាខា គឺ អប្បជិច្ឆន្ទជាតិ(ប្រភេទបន្តពូជដោយផ្កា) និង បជិច្ឆន្ទជាតិ(ប្រភេទបន្តពូជដោយស្ព័រ)។ ក្នុងពិភពលោកនេះ អប្បជិច្ឆន្ទជាតិមានប្រមាណ៣៥០ ០០០ប្រភេទ ដែលនៅប្រទេសកម្ពុជាមានប្រហែល៤០០០ ប្រភេទ។ បណ្តា១២៥៤ពូជរុក្ខជាតិ ២៩ប្រភេទដុះនៅតែប្រទេសកម្ពុជា, ១២០ ប្រភេទដុះនៅប្រទេស កម្ពុជា, វៀតណាម និង ឡាវ, ១២០ប្រភេទដុះនៅប្រទេស កម្ពុជា, វៀតណាម, ឡាវ, ថៃ និង ភូមា។ ពូជរុក្ខជាតិដទៃទៀតដុះរាយប៉ាយនៅ អាស៊ីអាគ្នេយ៍, អាស៊ី, តំបន់ត្រូពិកអឺរ៉ាស៊ី, ទ្វីបអាម៉េរិក ឬ តំបន់ត្រូពិកក្នុងពិភព

ព្រៃក្រញឹប។ ១៨. **ព្រៃស្នួកស្នាញ**, ប្រភេទព្រៃមិនរាបស្មើមានឈើដុះស៊ុបទ្រុប ច្រើនមានដុះឫស្សីតាមជើងទេរ។ ១៩. **ព្រៃស្រោង**, ប្រភេទព្រៃស្ថិតលើដីរាបមិនស្មើ មិនសូវមានដុះវល្លិរពាក់ទេ។ ២០. **ព្រៃធំ**, ប្រភេទព្រៃមានទំហំធំជាព្រៃហ៊ុតហោងឬស្ងាត់ មានឈើទំហំធំមានមុខដាង១ម៉ែត្រឡើង។ ២១. **ព្រៃទទឹង**, ប្រភេទព្រៃស្ថិតនៅទទឹងភូមិឬភ្នំជាដើម។ ២២. **ព្រៃរបងភូមិ**, ប្រភេទព្រៃដុះឡើងវិញ ដុះព័ទ្ធជុំវិញភូមិ។ ២៣. **ព្រៃបុះ**, ប្រភេទព្រៃដុះឡើងវិញ។ ព្រៃដែលគេគាស់រានហើយទុកចោលមួយឆ្នាំពីរក្លាយជាព្រៃបុះ។ ឆ្នាំដំបូងគេហៅចម្ការបុះ។ ២៤. **ព្រៃចាស់**, ប្រភេទគាស់រាន ប៉ុន្តែ គេទុកចោលយូរ ហើយ មិនឃើញមានដីដែលឈើដុះថ្មី។ ២៥. **ព្រៃកាប់បាន**, ប្រភេទព្រៃដែលរដ្ឋអនុញ្ញាតឱ្យកាប់បាន ២៦, **ព្រៃភ្នំ**, ប្រភេទព្រៃស្ថិតលើទីតាំងមានកូនភ្នំជាដើម។ ២៧. **ព្រៃរាប**, ប្រភេទព្រៃស្ថិតលើទីតាំងទាប។ ២៨. **ព្រៃតម**, ២៩. **ព្រៃតូច**, ព្រៃញីក, ព្រៃស្រឡះ។ ៣០. **ព្រៃញីក**, ៣១. **ព្រៃស្រឡះ**, ៣២. **វាលស្មៅ**។

ប្រសិនបើយើងសង្កេត លេខ៣០និងលេខ៣១បញ្ជាក់ពីភាពខុសគ្នារវាងបរិមាណឈើ ចំណែកលេខ៣២បង្ហាញពីលំហមួយដែលផ្ទុយពីលំហដែលមានឈើដុះ។ នៅពេលបច្ចុប្បន្ន តាមការវិវត្តសង្គម គេពិបាកនឹងរក្សានិយមន័យដើមរបស់ប្រភេទព្រៃឈើទាំងនេះ។ ការកំណត់ប្រភេទព្រៃឈើជារឿងលំបាក។ តាមការសិក្សារបស់ Ian G. Baird ជនជាតិកាវ៉ែតដែលរស់នៅខេត្តរតនគិរីនិងខេត្តស្ទឹងត្រែងមានពាក្យសម្គាល់ព្រៃ១០៨ប្រភេទគោល ហើយ តាមលោក គេអាចមានពាក្យហៅលើស១០៨នេះទៅទៀត ដោយវាអាស្រ័យថា តើគេយកអ្វីជាគោលក្នុងការកំណត់ ឧទាហរណ៍ តើគេហៅសណ្ឋានដីឬយ៉ាងណាជាដើម។ Cf. Mark Poffenberger, *op.cit.,* p. 169.

លោក។ ក្នុងវចនានុក្រមខ្មែរ មានឈ្មោះរុក្ខជាតិប្រហែល៤០០។[13] យើងបានស្រង់មេពាក្យជាឈ្មោះរុក្ខជាតិក្នុងវចនានុក្រមខ្មែរ។ យើងរកឃើញថា មេពាក្យមានចំនួនជាង៥០០ពាក្យ។

ជាការពិត នៅមានប្រភេទឈើជាច្រើននៅប្រទេសកម្ពុជាមិនទាន់មានគេសិក្សានៅឡើយ។ ពូជឈើនីមួយៗមានប្រភេទច្រើនណាស់ ឧទាហរណ៍ ពូជ Psychotria មានជាង១៨០០ប្រភេទ[14] ប៉ុន្តែ នៅប្រទេសកម្ពុជាមានការសិក្សាកន្លងមកតែប៉ុន្មានប្រភេទប៉ុណ្ណោះ ដូចជា ចំប៉ីព្រៃ (Psychotria adenophylla Wall.) និង អន្លូងស (Psychotria revesii Wall. ex. Roxb.) ជាដើម។ ជាការពិត ពូជរុក្ខជាតិប្រភេទមានវត្តមានទៅតាមអាកាសធាតុនិងទឹកដី មានន័យថាប្រភេទរុក្ខជាតិខ្លះដុះនៅតែតំបន់ខ្លះដែលស្របតាមលក្ខខណ្ឌដែលរុក្ខជាតិនោះអាចរស់បាន។

២. ពាក្យរុក្ខជាតិមួយចំនួនរបស់លោកស្រី ម៉ាតាំង ម៉ារី អាឡិចសង់ឌ្រីន[15]

លោកស្រី **ម៉ាតាំង ម៉ារី អាឡិចសង់ឌ្រីន** បានសិក្សារុក្ខជាតិខ្មែរតាមបែបជាតិពន្ធុភូតគាមវិទ្យា។ លោកស្រីបានលើករុក្ខជាតិចំនួន១៦០មកធ្វើចំណាត់ថ្នាក់តាមបែបវិទ្យាសាស្ត្រ។ យើងស្រង់មកខាងក្រោមតែរុក្ខជាតិណាដែលមិនមានក្នុងវចនា-នុក្រមរបស់លោកស្រីបណ្ឌិត **ឌី ផុន ប៉ូលីន**។

---

[13] Dy Phon Pauline, *រុក្ខជាតិប្រើក្នុងប្រទេសកម្ពុជា/Plants used in Cambodia*, ភ្នំពេញ, ២០០០, ទំ. v-xvi.

[14] http://www.wikiwand.com/en/Psychotria

[15] Martin Marie Alexandrine. Notes sur quelques végétaux utilisé au Cambodge. In : *Journal d'agriculture tropicale et de botanique appliquée,* vol. 16, n° 2-5, Février-mars-avril-mai 1969. pp. 112-157.

1. (វល្លិ)កណ្ដឹង (? *Ipomoea aculeate* Bl. var. *mollissima* (Zoll.) *Hallier* f. ex *Ooststr.*)
2. កណ្ដៀរ (*Peristrophe Roxburghiana* Schult.) Bremek.
3. កន្ទួលភ្នំ (*Oxalis corniculata* L.)
4. កន្ទុំរុយ, ស្មៅម្អមកាំ, ជី ហ្វេយ ឋា (*Lippia nodiflora* (L.) Michx), គ្រែប (*Psychotria* sp.)
5. ខាន (*Gleichenia laevigata* (Willd.) Hook.)
6. ចារក្រអូប (*Gardenia* sp.)
7. ចុងអង្ករ (*Raphistemma Hooperianum* (Bl.) Dec.)
8. ចំដែងមាស (*Psychotria* sp.)
9. ឆ្អឹងមាន់ (*Synedrella nodiflora* (L.) Gaertn.)
10. (វល្លិ)ជុំយញី (*Streptocaulon juventas* (Lour.) Merr.)
11. ដងដាវ (*Ardisia* sp.)
12. ដំឡូងបារាំង (*Solanum tuberosum* L.)
13. ត្របៀកក្រាញ់ស្រែ (*Coldenia procumbens* L.)
14. ត្រមេង (*Garcinia* sp.)
15. ត្រមេងទឹក (*Ancinstrocladus* sp.)
16. ដោះក្របី (*Artabotrys* sp.)
17. ទ្រយឹងស (*Symplocos* sp.)
18. បង្កៅស្វា (*Aglaia* sp.)
19. បាយក្ដាំងភ្នំ, ខ្វភ្នំ (*Clerodendrum* sp.)
20. ប្រមាត់ដីព្រៃ (*Ammannia baccifera* L.)
21. ផ្ទីខ្មោច (*Gynura* sp.)
22. ផ្លែន (*Anadendron* sp.)

23. មមាំងស្បាត (*Argyreia osyrensis* (Roth) Choisy

24. ពយ (*Artemisia vulgaris* L.)

25. ពពាយព្រៃ (*Thunbergia* aff. *grandiflora* Roxb.)

26. ពុកឆ្មាភ្នំ (*Urophyllum longifolium* (Wright) Hook. f. var. *annamense* Pierre ex Pitard)

27. ពុកមាត់ឆ្មា (*Ixora Finlaysoniana* Wall. ex. G. Don)

28. ព្រីងគ្រាប់ល្អិត, តាន (*Hedyotis* aff. *congesta* R. Br.)

29. ព្រូក (*Garcinia* aff. *ferrea* Pierre)

30. ប្រក្រុងឈ្មោល (*Pericampylus glaucus* (Lam.) Merr.)

31. ភ្នែកត្រី (*Ixora nigricans* R. Br. ex Wight et Arn.)

32. ភ្លូងដា (*Symplocos elephantis* Guillaum.)

33. មមា (*Vitex trifolia* L.)

34. ម្ទេះព្រៃព្រៃ (*Abelmochus moschatus* Medi.)

35. ម្រះព្រៅបារាំង (*Ocimum gratissimum* L.)

36. ម្អមព្រៃ (*Angelomia biflora* Benth.)

37. យុថ្កាភ្នំ (*Randia* asp.)

38. រងាងអាចម៍មាញ់ (*Cratoxylon poplyanthum* Korth.)

39. រលោស្មង (*Clausena* sp.)

40. សខាលព្រៃ (*Clerodendrum serratum* (L.) Moon

41. ស្គន់ទឹក (*Ageratum conyzoides* L.)
42. ស្លង់ (*Maesa membranacea* A. DC.)
43. ស្លាត (*Callicarpa arborea* Roxb.)
44. ស្នុង (*Lasianthus tamirensis Pierre* ex Pitard)
45. ប្រមាត់ដីភ្នំ (*Limnophila Geoffrayi* Bonati)
46. (វល្លិ)អញ្ចាន់ព្រៃ (*Thunbergia fragrans* Roxb.)
47. ឪឡោកព្រៃ (*Crescentia* aff. *alata* H.B.K.)
48. ឪឡឹកព្រៃ (*Crescentia cujete* L.)
49. សំបុកស្រមោច (*Hymenopyramis cana* Craib)

៣. ពាក្យរុក្ខជាតិមួយចំនួនរបស់លោក ហ្ស៊ូល វីដាល់

លោក **ហ្ស៊ូល វីដាល់**[16] បានសិក្សារុក្ខជាតិមួយចំនួននៅប្រទេសកម្ពុជាតាមជាតិពន្ធុវិទ្យា។ បណ្តារុក្ខជាតិទាំង១៦០ យើងជ្រើសយកតែរុក្ខជាតិដែលគ្មានក្នុងសៀវភៅលោកស្រី **ឌី ផុន ប៉ូលីន**។

1. វល្លិត្រី (*Ichnocarpus fructescens* Br. ou *I.*

[16] Vidal Jules. Notes ethnobatiques abrégées sur quelque plantes du Cambodge. In: *Journal d'agriculture tropicale et de botanique appliquée,* vol. 14. n° 1-3, Janvier-février-mars 1967. pp. 21-66. ពីរឆ្នាំបន្ទាប់ លោក **វីដាល់** បានសហការសិក្សារួមគ្នានឹងលោក **ហ្គាប្រ៊ីយែល ម៉ាទែល** និង លោកស្រីបណ្ឌិត **សាវរស ឡឺវីត** ដោយបន្ថែមទិន្នន័យមួយចំនួនលើឈ្មោះរុក្ខជាតិទាំង១៦ និង បន្ថែមឯកសារក្នុងគន្ថនិទ្ទេស (Vidal J.-E., Martel Gabrielle, Lewitz Saveros. XII. Notes ethnobotaniques sur queles plantes en usage au Cambodge. In: *BFEO.* Tome 55, 1969. pp. 171-232.)។

oxypetalus Pit.)

2. ផ្កាឡូត (*Ipomea hederacea* Jacq.)
3. ផ្លាក់ខ្មៅ (*Solanum nigrum* L.)
4. ជីរធ្លាប (*Houttuynia cordata* Thunb.)
5. ដំឡូងសាយត្នោត *Dioscorea pentaphylla* L.)
6. ផ្ទាល់ (*Amorphophallus* sp.)
7. អាចម៍កុក (*Eriocaulon nautiliforme* Lec.)

ឈ្មោះរុក្ខជាតិមួយចំនួនក្នុងសទ្ទានុក្រមនេះយើងបានស្រង់ពីសៀវភៅមួយចំនួនដែលសរសេរទាក់ទងនឹងរុក្ខជាតិ ជាពិសេស ឯកសាររបស់លោកស្រីបណ្ឌិត **ឌី ផុន ប៉ូលីន** និង របស់មជ្ឈមណ្ឌលជាតិស្រាវជ្រាវវេជ្ជសាស្ត្របុរាណ។ រុក្ខជាតិខ្លះមានឈ្មោះហៅច្រើន ដែលទាមទារឱ្យយើងពិនិត្យតាមឈ្មោះជាវិទ្យាសាស្ត្រជាភាសាឡាតាំងដើម្បីបញ្ជាក់ឱ្យប្រាកដ៕

គន្ថនិទ្ទេស

នេះជាឯកសារមួយចំនួនដែលជាប់ទាក់ទងនឹងរុក្ខជាតិនិង ប្រពៃណីទំនៀមទម្លាប់។

៦០០រូបមន្តឱសថបុរាណព្យាបាល, ភ្នំពេញ, ក្រសួងសុខាភិបាល, មជ្ឈមណ្ឌលស្រាវជ្រាវវេជ្ជសាស្ត្របុរាណ, ២០១១។

ការព្យាបាលជំងឺដោយវេជ្ជសាស្ត្របុរាណ, ភ្នំពេញ, ក្រសួង សុខាភិបាល, មជ្ឈមណ្ឌលស្រាវជ្រាវវេជ្ជសាស្ត្របុរាណ, ២០១១។

គង់ បទុម, គង់ សាឯម, *ក្បួនផ្សំថ្នាំខ្មែរបូរាណ,* ភាគ១, ភ្នំពេញ, បណ្ណាល័យនិស្សិត ន.វ., ១៩៧១។

____, *ក្បួនផ្សំថ្នាំខ្មែរបូរាណ,* ភាគ១, ភ្នំពេញ, បណ្ណាល័យនិស្សិត ន.វ. , ១៩៧១?

ចាយ ស៊ាងអ៊ី, *ក្បួនថ្នាំពេទ្យខ្មែរបុរាណ,* ភ្នំពេញ, ១៩៩៤?

ញ៉ឹក នូវ, *ប្រជុំលិខិត,* បោះពុម្ពលើកទី៥, ភ្នំពេញ, ១៩៥១។

មជ្ឈមណ្ឌលស្រាវជ្រាវវេជ្ជសាស្ត្របុរាណ, *ការព្យាបាលជំងឺដោយវេជ្ជសាស្ត្របុរាណ, បកប្រែចេញពីគម្ពីរសាស្ត្រាស្លឹករឹត,* ភ្នំពេញ, ២០១១។

មជ្ឈមណ្ឌលស្រាវជ្រាវវេជ្ជសាស្ត្របុរាណ, *រុក្ខជាតិឱសថកម្ពុជា (Cambodian Medicinal Plants),* ភាគ១, ភ្នំពេញ, ២០០៦។

មជ្ឈមណ្ឌលស្រាវជ្រាវវេជ្ជសាស្ត្របុរាណ, *រុក្ខជាតិឱសថកម្ពុជា (Cambodian Medicinal Plants),* ភាគ២, ភ្នំពេញ, ២០០៦។

មជ្ឈមណ្ឌលស្រាវជ្រាវវេជ្ជសាស្ត្របុរាណ, *រុក្ខជាតិឱសថកម្ពុជា (Cambodian Medicinal Plants),* ភាគ៣, ភ្នំពេញ, ២០១០។
មជ្ឈមណ្ឌលស្រាវជ្រាវវេជ្ជសាស្ត្របុរាណ, *រុក្ខជាតិឱសថកម្ពុជា (Cambodian Medicinal Plants),* ភាគ៤, ភ្នំពេញ, ២០១០។
មៀច ប៉ុណ្ណ និង ហ៊ុន នាង, *កម្រងឯកសារស្ដីពីប្រពៃណីនិងទំនៀមទម្លាប់ខ្មែរ,* [ភាគទី១], ក្រុងតាខ្មៅ, រោងពុម្ពបាយ័ន, ១៩៩៩។
មៀច ប៉ុណ្ណ, *កម្រងឯកសារស្ដីពីប្រពៃណីនិងទំនៀមទម្លាប់ខ្មែរ,* ភាគទី២, ភ្នំពេញ, គ្រឹះស្ថានបោះពុម្ពផ្សាយអង្គរ, ២០០៨។
____, *កម្រងឯកសារស្ដីពីប្រពៃណីនិងទំនៀមទម្លាប់ខ្មែរ,* ភាគទី៣, ភ្នំពេញ, គ្រឹះស្ថានបោះពុម្ពផ្សាយអង្គរ, ២០០៨។
____, *កម្រងឯកសារស្ដីពីប្រពៃណីនិងទំនៀមទម្លាប់ខ្មែរ,* ភាគទី៤, ភ្នំពេញ, គ្រឹះស្ថានបោះពុម្ពផ្សាយអង្គរ, ២០១២។
ម៉ែន សូរិយន់, សួន ផល្លា, ស៊ិន ប៉ូលីន, Joe Walston, *សៀវភៅថនិកសត្វកម្ពុជា,* ភ្នំពេញ, បោះពុម្ពលើកទី២, ២០០៨។
យូ នួន, រៀបរៀងនិងចងក្រង, *វេជ្ជសាស្ត្រខ្មែរបុរាណ,* សហរដ្ឋ-អាម៉េរិក, រដ្ឋ?, ១៩៩៦។
សាលាក្រុងរាជធានីភ្នំពេញ, សាលាក្រុងប៉ារីស, *រុក្ខជាតិតាមសួនច្បារភ្នំពេញ,* ២០០៩។
សុភាព, បកប្រែ, *អត្ថប្រយោជន៍នៃឱសថបុរាណចិន,* ភាគ២, ភ្នំពេញ, SPP Publishing, ២០១២?

អ៊ុក ស៊ីផាន, *វចនាធិប្បាយពាក្យស័ព្ទរុក្ខកម្ម (Lextionary for Foresty)*, ភ្នំពេញ, នាយកដ្ឋាននីតិកម្មកសិកម្ម ក្រសួងកសិកម្ម រុក្ខាប្រមាញ់ និង នេសាទ, ២០០៨។

គម្រោងកសាងសមត្ថភាពវិស័យគ្រាប់ពូជឈើ, *សទ្ទានុក្រមជីវសាស្ត្រគ្រាប់ពូជនិងសុវឌ្ឍិកម្មដើមឈើ អង់គ្លេស-ខ្មែរ (Glossary of Seed Biology and Tree Improvement, English-Khmer)*, ភ្នំពេញ, ២០០៤។

Cœdès, G. *Inscriptions du Cambodge.* Hanoï-Paris, EFEO, 8 vol.

Cock, Andrew. *Governing Cambodia's Forests: The International Politics of Policy Reform.* Copehagen: NIAS – Nordic Institute of Asian Studies, 2016.

Martin, Alexandrine Marie. Essai d'ethnophytogéographie khmère. In: *Journal d'agriculture tropicale et de botanique appliquée,* vol. 21, n° 7-9, Juillet-août-septembre 1974. pp. 219-238.

Ovesen, Jan and Ing-Britt Trankell, *Cambodias and their Doctors: A Medical Anthropology of Colonial and Post-Colonial Cambodia.* Copehagen: NIAS – Nordic Institute of Asian Studies, 2010.

Poffenberger, Mark, ed. *Cambodia's Contested Forest Domain: The Role of Community Foresty in the New Millennium.* Manila: Ateneo de Manila University, 2013.

Sin Meng Srun. *Foresty in Cambodia: The Dilemma of Development and Preservation.* Phnom Peh: Dr. Sin Meng Srun, 2014.

Vidal, Jules. Notes ethnobatiques abrégées sur quelque plantes du Cambodge. In: *Journal d'agriculture tropicale et de botanique appliquée,* vol. 14. n° 1-3, Janvier-février-mars 1967. pp. 21-66.

______, Martel Gabrielle, Lewitz Saveros. XII. Notes ethnobotaniques sur queles plantes en usage au Cambodge. In: *BFEO.* Tome 55, 1969. pp. 171-232.